

До 10-ї річниці діяльності Наукового товариства істориків-аграрників

І.А. Фареній

ДЕСЯТЬ РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІСТОРИКІВ-АГРАРНИКІВ

Розвиток громадянського суспільства, з яким на сучасному етапі історичного поступу українського суспільства пов'язується ключова роль в утвердженні демократії та вирішенні соціальних проблем, об'єктивно потребує навичок самоорганізації та самоврядування. Одним із шляхів їхнього формування є об'єднання і діяльність людей у громадських організаціях. За рівнем охоплення населення громадськими установами наша держава посідає далеко не перше місце у світі і поступається за цим показником не лише країнам Центральної Європи, а й Латинської Америки. Менше 20% громадян України має членство у громадських організаціях. При цьому значна їх частина існує формально. В Україні нараховується 50 тис. громадських організацій, з яких, за оцінками експертів, тільки 10% вважаються реально існуючими [1, 49-50]. З'ясування факторів розвитку відповідних утворень є важливою складовою пізнання процесів формування громадянського суспільства, які мають безпосереднє відношення до вирішення нагальних проблем сучасного суспільного поступу.

До реально діючих установ належить і Наукове товариство істориків-аграрників – громадське об'єднання науково-педагогічних та наукових працівників, що працює в Черкаській області. Приклад його існування важливий як з точки зору врахування тенденцій становлення громадських організацій як форми реалізації, представлення та захисту інтересів людей, так і демонстрації можливостей громадських установ в організації науково-дослідної роботи, з'ясування їхньої ролі у розвитку науки.

Діяльність Наукового товариства істориків-аграрників вже знаходила відображення в літературі – у газетних публікаціях та наукових виданнях. Щоправда, більшість із них походженням із самого ж Товариства. Першим проінформував у пресі про роботу організації В.М. Лазуренко [2]. Згодом з нагоди п'ятої річниці Товариства основні проблеми його діяльності висвітлив І.А. Фареній [3]. Роль черкаського селянствознавчого осередку у співпраці науковців нашої держави відображено у монографіях С.В. Корновенка [4, 130-133; 5]. З нагоди десятих роковин діяльності організації групою його членів підготовлено брошуру, в якій висвітлено основні питання становлення Наукового товариства істориків-аграрників [6].

Безперечним успіхом є відображення роботи Товариства в працях незалежних від нього авторів. У дослідженнях В.В. Бондаря, присвячених сучасним проблемам селянствознавства, Наукове товариство істориків-аграрників розглянуто як один з небагатьох центрів науково-дослідної роботи в галузі аграрної історії, показано його структуру, напрямки роботи та наукові здобутки членів Товариства [7; 8, 9-10,15].

У березні 2010 року Товариству істориків-аграрників виповнилося десять років. У бурхливій нестабільності та калейдоскопі новачій сучасної ще не досить тривалій епохи досягненням стають навіть нетривалі періоди існування тих чи інших утворень. А десятилітнім ювілеєм може похвалитися далеко не кожна установа чи підприємство. Та й у будь-якому вимірі десятиліття – серйозний строк діяльності, який вимагає підведення підсумків, аналізу ключових етапів та напрямків роботи, відвертої констатації недоліків та визначення потенційних можливостей, окреслення подальших перспектив. Тому видається обґрунтованою поява представленої розвідки. Мета її – показати підсумки роботи Наукового товариства істориків-аграрників, проаналізувати проблеми діяльності, визначити можливі напрямки подальшої роботи.

На десяту річницю діяльності Наукове товариство істориків-аграрників сформована і реально діюча науково-дослідна установа з розгалуженою структурою. Вона стала уособленням черкаських істориків і організацією, яка взяла на себе місію створення умов обговорення історико-аграрних проблем на спеціальних наукових форумах та актуалізації аграрної історії. Наукове товариство істориків-аграрників, разом із Інститутом історії України Національної академії наук України та Черкаським національним університетом ім. Богдана Хмельницького, шляхом проведення Всеукраїнських симпозіумів з аграрної історії забезпечило координацію і консолідацію дослідників-селянствознавців. Широка науково-дослідної та організаційної роботи Товариства істориків-аграрників зумовила визнання його як центру історико-аграрних досліджень, складової наукового простору нашої держави.

Авторитет Товариства у науковому середовищі має задокументований характер. Свідченням тому є апробація в структурах Наукового товариства істориків-аграрників дисертаційних робіт, проведення експертних оцінок їхніх положень, виконання наукових досліджень відповідно до планів НТГ-А. При цьому слід зазначити, що трапляються випадки декларування в текстах дисертацій факту

проходження експертизи в Товаристві, які не відповідають дійсності. Останнє якнайкраще вказує на вагомість позиції Товариства істориків-аграрників у вирішенні наукових питань. Зрештою, сучасна історіографічна література констатує сталий характер діяльності Наукового товариства істориків-аграрників та пов'язує з нею самостійний етап у розвитку історіографії українського селянства, який характеризується інституціалізацією історико-аграрних досліджень – досягненням організаційної єдності істориків-селянствознавців та формуванням власних „дисциплінарно-наукових ідеалів і норм” [Див.: 8, 9-10,15].

Товариство дорожить своїми здобутками, визнанням його ролі в науковому житті держави. У той же час досягнення і не меншою мірою їх закріплення і збереження не є простим для громадської організації. Сучасний стан Товариства є наслідком цілеспрямованої розробки форм його роботи та їхнього втілення, підтримки активності членів Товариства, створення необхідної морально-психологічної атмосфери та організаційних умов для проведення наукової діяльності. Вироблення засад роботи проходило шляхом аналізу мотивації людей до участі в Товаристві та способів задоволення очікувань від членства, фінансових можливостей. Вивчався та популяризувався й історичний досвід діяльності наукових громадських установ [Див.: 9].

Об'єктивною основою дієздатності Товариства істориків-аграрників виявилися передусім сучасні умови життя і праці науково-педагогічної громадськості. Хронічне недофінансування вищої школи, завантаженість її управлінських структур нагальними проблемами навчального процесу та відповідний до такої ситуації стиль роботи зумовив проведення науково-дослідної праці на громадських засадах. За таких умов саме громадські об'єднання спроможні стати надійною формою здійснення наукової діяльності, широкого творчого життя. Розробляючи форми роботи Товариства, виходили з того, що воно покликане дати те, що неспроможні запропонувати ні кафедри, ні факультети, ні загалом офіційні відносини у науково-педагогічному середовищі.

Водночас негативні тенденції у сфері вищої школи руйнуюче впливають на морально-психологічне та організаційне становище Товариства істориків-аграрників. У Товаристві нема жодної штатної посади і усі члени залежні від ситуації за основним місцем роботи. Останні роки на „істфаці” Черкаського національного університету були відзначені значним скороченням ставок науково-педагогічних працівників та зростанням обсягів роботи, що значно ускладнило діяльність Товариства. На громадську працю у людей не тільки не вистачає часу, а й сил. Негаранти із ставками ускладнюють міжособисті та професійні відносини, не сприяють науковій співпраці.

За такої конфігурації обставин Товариству доводиться вирішувати ключове завданням своєї роботи – забезпечувати фахову реалізацію його членів. Об'єктивною перепорою цьому є не тільки відсутність фінансових ресурсів для створення належних умов наукової діяльності та штатних посад. Передусім індивідуальний характер праці науково-педагогічних працівників ускладнює можливості роботи Товариства в цьому напрямку. На щастя, вчасно було помічено,

що організація не може розвиватися тільки в рамках загальнотовариських проектів – необхідно шукати ресурсів для підтримки індивідуальних наукових зацікавлень і прагнень членів. І він був знайдений у створенні та діяльності підрозділів Товариства – його секцій – невеликих самодіяльних наукових колективів, що працюють за певними напрямками діяльності. У межах секцій відбуваються консультації та вироблення і здійснення власних науково-дослідних, навчально-методичних та культурно-просвітніх проектів, представлення себе у науковому просторі.

У процесі діяльності Товариства виробилася модель його взаємодії з членами, яка дозволяє враховувати морально-психологічні та організаційні аспекти життя й діяльності науково-педагогічних працівників. Сутність її полягає в тому, що, з одного боку, люди повинні бути задіяними у тих чи інших справах Товариства, а з іншого, справи Товариства не повинні їх обтяжувати, заважати виконанню обов'язків за основним місцем роботи тощо. Крім цього, громадські доручення можуть мати перспективу бути виконаними тільки в разі, коли люди беруть участь у заходах організації, коли вона їм у фаховому відношенні допомагає. Спроби зобов'язати когось до праці без належної фахової та морально-психологічної підтримки безперспективні.

Вказані підходи до мобілізації можливостей науково-педагогічних працівників дозволили створити досить великий колектив, перетворити його в стабільно функціонуючу науково-дослідну громадську установу.

На сьогодні організація діяльності Наукового товариства істориків-аграрників будується таким чином. Робота громадської установи здійснюється в межах спільних для всього Товариства завдань, а також відповідно до проектів його підрозділів. Загальнотовариські завдання мають науково-дослідний, науково-організаційний, а також технічний характер. Спільним науковим проектом членів Товариства стало створення „Енциклопедії історії українського селянства”. Науково-організаційна робота зосереджена на проведенні симпозіумів з аграрної історії, створенні спільно з Інститутом історії і філософії ЧНУ експозиції Музею аграрної історії, випуску газети „Історико-аграрні обрії” та збірника „Український селянин”. Чимало часу і сил доводиться віддавати й суто технічним питанням – звітуванню перед контролюючими державними органами. Не зайвим буде зазначити, що відомі випадки самоліквідації громадських організацій внаслідок непосильності для них витримувати тягар „ходіння” по адміністративних інстанціях. Товариство істориків-аграрників демонструє здатність вирішувати питання своєї репутації перед контролюючими органами.

Велика робота проводиться підрозділами Товариства. У складі організації працює одинадцять підрозділів – секцій та редакцій періодичних органів. Вони мають своїх співробітників та власні плани діяльності, самостійно проводять наукові та просвітні заходи, організують видання наукової та навчально-методичної літератури. Співіснування загальнотовариської та секційної роботи забезпечує, з одного боку, продуктивне співробітництво істориків-аграрників різних кафедр, факультетів, інститутів та університетів, а з іншого – реалізацію

індивідуальних і групових (у межах Товариства) наукових інтересів.

Звичайно, робота Товариства розвивається не без проблем. Періоди активізації діяльності часто змінюються пасивністю, а то й просто бездіяльністю. Прояви недисциплінованості також мають місце в житті Товариства. Дуже болісним є кадрове питання. Певні напрямки роботи не реалізуються саме внаслідок відсутності людей, здатних їх проводити.

Але найбільшим негативом, що склався в Товаристві за десять років, стали тенденції до формалізму у просуванні певних форм діяльності та відсутність широкого кола літератури, виданої під грифом Наукового товариства істориків-аграрників. У підрозділах існує практика декларування значимих результатів без належних на те підстав. Внаслідок ряду організаційних причин Товариству не вдалося створити юридично залежний від себе науковий періодичний друкований орган. Кількість монографій та іншої літератури, рекомендованої до друку радою Товариства істориків-аграрників, не достатня для остаточного утвердження організації у науковому просторі.

Однак ті здобутки, які вже має Наукове товариство істориків-аграрників, вказують, що ресурси для подальшого розвитку і подолання проблем нашого поступу є. При цьому одним із дійових факторів подальшої успішної діяльності Товариства виступає визнання науковими колами нашої держави його ролі в актуалізації селянствознавчої проблематики, координації роботи істориків-аграрників та дослідженні історії селянства. Це потужний моральний поштовх до організаційної єдності та здійснення найсміливіших науково-дослідних проєктів. Товариство істориків-аграрників вдячне пильним дослідникам сучасної історіографії, від уваги яких не змогла сховатися скромна громадсько-наукова праця нашого Товариства, та усім, хто вимагав експертиз своїх дисертацій у Товаристві, брав участь у симпозіумах і проживаючи далеко за межами Черкаського краю наважився на вступ до Наукового товариства істориків-аграрників. Досвід роботи Товариства свідчить про великий потенціал справжньої наукової самодіяльності, яка очевидно може бути застосованою в кожному з регіонів України, мобілізувати сили науково-педагогічної громадськості і стати надійною основою продуктивної наукової роботи.

1. Степаненко В. Українське громадянське суспільство. „Помаранчева” стадія становлення // Віче. – 2005. - №2(155).
2. Лазуренко В.М. Енциклопедії українського селянства – бути! // Соціал-демократ Черкащини. – 2003. - №16(42). – 19 вересня.
3. Фареній І.А. Авторитет черкаських істориків-аграрників зростає // Інформаційний вісник Наукового товариства істориків-аграрників „Аграрні обрії”. – 2005. - №3. – 11 березня.
4. Корновенко С.В. Аграрна політика білогородських урядів А.Денікіна, П.Врангеля на підконтрольних їм українських територіях (1919-1920 рр.): історіографічний процес 1919 – 2000-х рр.; Черкаський нац. ун-т; Наук.-дослід. ін-т селянства; Наук. тов. істориків-аграрників. – Черкаси: Ант, 2008.
5. Корновенко С.В. Українське селянствознавство 1990-х – початку ХХІ ст. (короткий огляд) // Альманах історичний. – Кельци, 2009.

6. Наукове товариство істориків-аграрників на 10-ту річницю діяльності. 2000–2010 / Десятників О.В., Земзюліна Н.І., Корновенко С.В. та ін.; наук. ред. А.Г.Морозов; упоряд. І.А.Фареній; Наукове товариство істориків-аграрників. – Черкаси: Вертикаль, 2010.
7. Бондар В. Вітчизняні селянствознавчі інституції і їх роль у вивченні історії українського селянства пореформеної доби // Історіографічні дослідження в Україні / Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2008. – Вип.19.
8. Бондар В.В. Аграрна і соціальна історія пореформеного селянства в сучасному українському історіописанні: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. – К., 2010.
9. Медалиєва О.З. Досвід актуальний сьогодні: діяльність громадських організацій вчених-істориків ХІХ – початку ХХ століття // Інформаційний вісник Наукового товариства істориків-аграрників „Історико-аграрні обрії”. – 2006. – №7. – 20 липня.

В.В. Бондар

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІСТОРИКІВ-АГРАРНИКІВ

Науковий інтерес до селянствознавчої тематики не послаблюється вже багато років, а сама проблематика була і залишається одним із важливих напрямків української історичної науки. За період незалежності України з'явилося багато праць, виникли нові наукові осередки з вивчення історії селянства, відбулася значна кількість конференцій, семінарів, симпозіумів тощо. Професіоналізація історичної науки супроводжується створенням її інфраструктури (науковими товариствами, архівами, публікацією історичних документів, фаховою періодикою, національними та міжнародними об'єднаннями істориків), яка розширює їх комунікаційне професійне „поле”.

Важливим для української історичної науки є створення та діяльність різних наукових об'єднань дослідників. Так, у нашій країні, поряд із державними академічними установами, плідно працює ряд громадських інституцій. Значною мірою їх напрацювання пов'язані з вузівськими науковими осередками. До таких слід віднести Наукове товариство істориків-аграрників, яке діє при Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького.

Наукове товариство істориків-аграрників (далі Товариство, НТІ-А) виникло як громадська організація 19 лютого 2000 р. Головою товариства та його виконавчого органу (Ради) було обрано А. Морозова. Засновниками НТІ-А стали також І. Дарієнко, С. Корновенко, Р. Лях, В. Марочко, В. Мельниченко, Ю. Присяжнюк, І. Фареній, А. Чабан, А. Шатохін [5, 1].

Згідно зі статуттом, НТІ-А – це громадська наукова самоврядна неприбуткова організація, яка об'єднує на добровільних засадах вчених істориків, наукових працівників, трудові колективи сільськогосподарських підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності [8, 2].

Напрями наукової діяльності НТІ-А стосуються вивчення таких питань: традиції господарювання та традиційні форми організації праці українського